

SARUNA PIRMS PIRMIZRĀDES

Ar izrādes „Bovarī kundze” režisoru Rolandu Atkočūnu sarunājas rakstniece Nora Ikstena

Emma Bovarī. Iztēles reālisms

Varētu teikt, ka Rolands Atkočūns, 2005.gadā kļūstot par Liepājas teātra māksliniecisko vadītāju, iekārdināja Latviju ar lietuviešu režijas skolu. Viņš apgalvo tieši otrādi - latviešu teātris iekārdinājis viņu. Tagad Atkočūns Dailes teātrī iestudē klasikas pārli - Gistava Flobēra „Bovarī kundzi”. Mēs runājam ar režisoru nedēļu pirms pirmizrādes un viņš saka - esot neadekvātā stāvoklī, tāpēc viss teiktais pēc tās, iespējams, pašam liksies citādi. Bet mēs šai sarunā mēģinām notvert mirkli un to novērtēt, jo tieši par to iecerēta arī izrāde „Bovarī kundze”.

Vai jūs varētu teikt tāpat kā Flobērs – „Bovarī kundze esmu es pats”?

Flobēra „Bovarī kundze” man pēkšņi uzkrīta uz galvas kā sniegs vasarā. Atgriezies pie kaut kā agrā jaunībā lasīta, kad īsti to nesapratu. Vēlāk Flobēra romānu lasīju Maskavā, studiju laikā, bet tad atkal tas vairāk bija spiestā kārtā.

Par slaveno Flobēra teicienu – „Bovarī kundze” ir viņa pirmais romāns, un rakstnieks to pabeidza, kad viņam bija tikai trīsdesmit pieci gadi. Romāns nesākas un nebeidzas ar tā galveno varoni - Bovarī kundzi. Tas ir viņas vīra Šarla stāsts, kas sākas ar viņa bērnības aprakstiem un beidzas ar viņa dzīvi pēc Emmas Bovarī nāves un paša nāvi. Man ir sajūta, ka Flobērs pētīja sevi, savu smadzeņu kreisās un labās puslodes attiecības. Daudzas zīmes rāda, ka šis romāns ir iztēles auglis, Flobērs pats dod šos mājienu. Jo pilsēta Jonvile, kur notiek darbība, īstenībā neeksistē. Kaut gan literatūras vēsturē „Bovarī kundze” iegājusi kā reālistiskā vēstījuma aizsākums. Es to sauktu par iztēles reālismu. Daudzu konkrētu detaļu salikums, kuru kopums ir mazliet sirreāls. Lai arī avoti vēsta, ka par iedvesmu Flobēram kalpojis reāls dzīves stāsts. Tagad pirms pirmizrādes varu atzīties - ja vēlreiz iestudētu Bovarī kundzi, iespējams, viņa būtu vīrietis.

Tas būtu negaidīts risinājums. Bet kurš tad īsti ir galvenais varonis jūsu tagadējā dramaturģijā - Šarls vai Emma? Un vai Emmu jūs uzskatāt par traģisku vai komisku tēlu?

Ļoti labs jautājums. Izrādei es gribēju likt nosaukumu „Bovarī”. Bet bija jau par vēlu. Šarls, aprakstot Emmu, runā ar Flobēra muti. Viņš it kā ir autors. Vīrietis, ārsts un autors vienā personā - ideāls salikums sievietei. Un no Flobēra viedokļa iznāk, ka viņš ir aprakstījis ideālo vīrieti. Un aprakstījis arī ideālo sievieti, un kas notiek, kad divi tādi satiekas. Un kas no tā iznāk. Viņi abi ir galvenie tēli.

Par komisko un traģisko es atceros, ko Flobērs vēstulē rakstīja kādai sievietei par savu romānu – „Es gribu sasniegt grotesku.” Viņš vēlējās apvienot komisko un traģisko, bet tajā līmenī, kur šo grotesku praktiski nav iespējams pamanīt. Nekas Flobēra darbā nav taisnvirziena. Piemēram, teksti, ko runā Emma un Leons, taču savā būtībā ir absolūti banāli, bet Flobērs to izvēlējies ļoti apzināti, lai uzsvērtu banālo tā laika populāro romānu vidi, kurā lasītama dzīvoja Emma Bovarī. Tādi it kā paradoksi. Mēs uz skatuves mēģināsim rādīt, ka varoņi apzinās, ka viņi runā banalitātes. Viņi nav naivi, viņi runā banalitātes, jo tāds ir laiks un vieta, kurā viņiem nolikts dzīvot. Un šī banalitāte viņiem palīdz attālināties no realitātes, kurā jāsēž un jāspēlē domino.

Jā, Emmas banālais teksts - „Parīzē sievietes dzīvo mīlestības dēļ, un vīrieši ir gatavi viņu dēļ mirt” slēpj sevī arī it kā banālās ilgas pēc kaut kā cēla, nezināma, nerasniedzama. Vai tas arī ir apzināti?

Jā, te varētu meklēt iestudējuma sāli. Un es uz to visu skatos ar Monas Līzas smaidu. Es to nevaru uztvert ne komiski, ne traģiski, visu laiku meklēju vienu otrā. Emma reālu dzīvi nav dzīvojusi, viņa ir dzīvojusi klostera un romānu dzīvi. Un vēl reliģijas iluzorā vide, kam nav sakara ar patiesu ticību. Tas viss viņu radījis par gana banālu personību. Un viņa kā daudzi, kuri dzīvo savā noteiktā vidē, sapņo par Parīzi, ar to domājot, ka ir labi tur, kur manis nav. Varbūt realitātē Parīzē viņa dzīvotu patiltē, bet cita lieta, tur neesot, ir sapņot par iedomāto laimes zemi. Nespēja dzīvot savu konkrēto dzīvi, nespēja pieslēgties savai realitātei un to novērtēt. Novērtēt mirkli. Ne velti mūsu iestudējumā skan „Fausta” mūzika. Ak, mirkli, kavējies, tu esi skaists. Emma to saprot tikai tajā brīdī, kad izdzer arsēnu. Tajā brīdī viņa saprot šo savu vainu. Un šajā brīdī viņa kļūst par Edipu, kurš izdur sev acis. Viņas nāve ir apzināta, un šis no sabiedrības viedokļa banālais cilvēks izdara ļoti drosmīgu izvēli. Nāvē viņa saprot, ko viņa ir pazaudējusi - cilvēku sev līdzās. Iznāk tā, ka viņas nāve ir viņas atdzimšana.

Vēl viens interesants tēls ir Šarla māmiņa, kurai ir recepte, kā Emmu izārstēt - jāliek viņu pie darba...

Es šo tēlu esmu novedis līdz absurdam - mātes nenormālā mīlestība pret savu dēlu, kurā nevienam citam nav vietas. Kaut gan viņas nenormālības pamatā ir mīlestība no visas sirds, kurā viņa visu redz un cenšas savu dēlu pasargāt. Tāds fatāls tēls.

„Emmu Bovarī” tāpat kā „Annu Kareņinu” ir liels vilinājums uzvest kā klasisku traģēdiju. Jums ir cita interpretācija. Ideālā gadījumā - kas tajā, jūsuprāt, būtu jānolasa skatītājam?

Jau pieminētā Fausta tēma - par mirkļa svarīgumu, skaistumu. Tas ir par tagadnes dzīves brīdi, kas ar mums notiek. Tā novērtēšanu, cienīšanu. Nevis nemitīgām tukšām ilgām pēc kādas citas iluzoras realitātes. Jo tā var pazaudēt visu.

Tad tā arī ir atbilde uz Emmas un Rūdolfas jautājumu – „Vai ir iespējama laime”?

Jā, tieši tā. Laime ir šeit un tagad. Arī mazajos pienākumos, kurus tā nīst Rūdolfas, aicinot Emmu saprast kaut ko „lielu”, nevis ļauties apkaunojošiem nosacījumiem.

Jūsu dramaturģijas beigu daļā esat uzsvēris Flobēras domu par īsta mākslinieka būtību, ka viņam jādedzina sevi no abiem galiem?

Radīšana vispār ir mazliet mātīšanās. Un, ja tajā nav klāt paša dedzināšanas, tad tā ir tukša spēle. Es jau sākumā teicu, ja nav šī iztēles reālisma, tad dzīve un māksla ir pelēka un bezjēdzīga. Kā finālā Šarls diagnosticē savu nāvi. Viņš saprot, ka ir miris. Jo viņam ir atņemts viņa tauriņš - Emma.

Emma saka - stipra kā nāve ir mīlestība, Šarls - nav iespējams jūsmīnāties līdz mūža galam.

Viņiem, kā šodien teiktu, ir atšķirīgi starta punkti. Šarlam aiz muguras jau ir viena zaudēta mīlestība, Emma ienāk šajā savienībā kā naiva, nevainīga romantiķe, kurai viss ir sadomāts. Tas gan viņai neliedz krāpt savu vīru. Tāpēc tagad man ir jautājums jums - kāpēc „Bovarī kundze” ir viens no vislasītākajiem pasaules romāniem? Kāpēc sievietes to lasa un pārlasa?

Es tieši par to domāju tagad, pārļausot romānu. Es kaut kā nopriecājos, ka laikam esmu izaugusi līdz realitātes un mirkļa novērtēšanai, jo, jāatzīstas, Emma tagad mani tracina ar savu nespēju pieņemt dzīvi, kāda tā ir, visu laiku sevi izšķiežot banālās ilgās pēc kaut kā nenasniedzama un neizprotama. Pat bērna piedzimšana Emmai notiek itin kā pastarpināti, vienaldzīgi, neko neizmainot viņā. Patiešām jāsaka, ka nāve viņai ir vienīgais attaisnojums, lai cik briesmīgi tas skanētu.

Savā dramaturģijā jūs izvēlaties spilgtas detaļas, kuras romānā it kā pazūd. Šarla mirušās līgavas pušķis, kas nav ielikts zārkā. Cik viegli vai grūti bija dramaturģizēt šo darbu?

Es esmu dramaturģizējis Dostojevska „Idiotu”, Nabokova „Aicinājumu uz nāvessodu”, un es varu teikt - tas bija viegli. Ar Flobēras „Bovarī kundzi” es mocījos gadu. Kā tos skaistos aprakstus pārvērst skatuves valodā? Atrast vienu detaļu, kas „pārstāstīs” desmit romāna teksta lappuses. Es strādāju un paralēli lasīju par Flobēru, kurš atsevišķas romāna epizodes esot pārrakstījis desmitiem reižu. Tieši tā bija ar mani.

Mani fascinē Flobēras kontrapunkti un paralēlās darbības - vienā epizodē ir runa par izstādi, mīlestību un lauksaimniecību. Kādā vēstulē par savu romānu Flobērs rakstīja - es gribu radīt simfoniju. Literāru simfoniju. Man liekas, viņam tas izdevās. Kad es strādāju pie dramaturģijas, es noskatījos visas filmas, kas uzņemtas pēc Flobēras

romāna. Tās visas ir vājas. Jo tajās nav jūtams eksistenciālisms, palicis tikai banālais. Ja mēs virspusēji pārstāstām šo stāstu, tas derīgs jebkuram seriālam.

Kur jūs saskatāt Bovarī kundzes stāsta aktualitāti mūsdienās?

Man liekas, ka mēs skatītājiem noliksim priekšā milzu spoguļi. Lai viņi skatās uz sevi, kaut vai klusiņām, tumsā, bet lai skatās un atpazīst sevi.

Un beidzot - vai jūs sevi uzskatāt par lietuviešu vai latviešu režisoru?.

Man jāatzīstas mīlestībā latviešu teātrim. Tā konkrētībai. Lietuviešu teātrī man ir sajūta, ka tas ir apmaldījies - no kaut kā aizgājis, bet nav vēl nekur no jauna atnācis. Tāpēc man Latvijā ir vislabāk. Es nejūtu te negatīvo stresa enerģiju, man ir labi strādāt ar latviešu aktieriem. Es te tiešām jūtu to salu saraustītā laikmeta jūrā, kurā patverties aktierim un skatītājam, kurš te nokļuvis, lai kaut ko uzzinātu par sevi. Vai, kā teiktu viens no Flobēra varoņiem Rūdolfis, iznāktu no tumsas gaismā.